UNELE ELEMENTE DE REPARARE A DAUNELOR CAUZATE REGNULUI ANIMAL ÎN CADRUL UNEI PROCEDURI CIVILE

Elena-Casiana ALEXĂNDRESCU,
cercetătoare științifică la Universitatea Tampere, Republica Finlanda,
https://orcid.org/0009-0002-9552-7026
elena.bianca.1990.24@gmail.com,

Rezumat. *Problematica protecției mediului, manifestată cu precădere începând cu ultimele decenii ale veacului trecut, a suscitat reacții și a căutat răspunsuri adecvate, nu doar în domeniul dreptului mediului, dar și în alte ramuri ale dreptului, inclusiv în planul dreptului procesual civil. În mod consecvent, consecințele percepute în acest sens urmează a se manifesta nu doar prin oarecare „devieri" de natură reglementatoare, ci și prin prevederi cu conținut conceptual diferit de cele admise în mod obișnuit până la moment. Confluențele negative, uneori cu urmări grave asupra faunei, se pot produce datorită mai multor factori, cum ar fi poluarea apei, plantelor, aerului etc., dar ca și urmare a unor activități directe ale omului asupra animalelor. În ansamblu, toate aceste activități pot genera viețuitoarelor consecințe dăunătoare, cum ar fi dureri, chinuri, care pot fi și trebuie evitate prin măsuri preventive sau intervenții pe parcurs.*
Cuvinte-cheie: *responsabilitate, daună de mediu, regn animal, prejudiciu, consecințe, risc.*

SOME ELEMENTS OF REPAIRING DAMAGE CAUSED TO THE ANIMAL KINGDOM IN A CIVIL PROCEDURE

Summary. *The issue of environmental protection, manifested mainly since the last decades of the last century, has aroused reactions and sought adequate answers, not only in the field of environmental law, but also in other branches of law, including in the field of civil procedural law. Consequently, the consequences perceived in this regard are to be manifested not only through some „deviations" of a regulatory nature, but also through provisions with a conceptual content different from those commonly accepted until now. Negative confluences, sometimes with serious consequences on fauna, can occur due to several factors, such as pollution of water, plants, air, etc., but also as a result of direct human activities on animals. Overall, all these activities can generate harmful consequences for living beings, such as pain, suffering, which can and must be avoided through preventive measures or interventions along the way.*
Keywords: *responsibility, environmental damage, animal kingdom, harm, consequences, risk.*

Introducere

Omul are obligația firească de a respecta toate creaturile vii și trebuie să păstreze legăturile speciale existente între el și animale. Omul, fiind poziționat în vârful piramidei viețuitoarelor și dispunând de raționament, nu poate rămâne indiferent și pasiv față de suferințele animalelor.

A apărut necesitatea de a depăși abordarea tradițională dintre categoriile „individ" și „lucruri" și să se treacă la o altă etapă a consacrării drepturilor generațiilor viitoare. Mutațiile intervenite sub impactul ecologic având o dimensiune semnificativă, fiind condiționată de o legitate firească că proprietarul unui lucru nu poate fi, în mod necesar, și proprietarul tuturor funcțiilor și serviciilor pe care acesta le aduce omenirii, idee care a cunoscut expresii jurisprudențiale adecvate în așa țări cum ar fi Franța și Germania [3, p.92]. Dreptul responsabilității în materie de protecție a mediului, nu se mai limitează doar la reparațiune, dar și la prevenire, dincolo de interesele particulare, acesta e, de asemenea, apărătorul interesului general, mergând până la apărarea naturii ca atare, dincolo de orice interes uman.

În contextul subiectului supus abordărilor la acest compartiment, ținem să menționăm că, în dreptul mediului, răspunderea juridică este percepută ca fiind un mijloc de apărare, la care se recurge

în ultimă instanță, prioritar fiind aplicate alte mecanisme de natură economico-financiară.

În astfel de cazuri, răspunderea civilă, mai degrabă, poate fi apreciată drept o instituție de reparare a daunelor decât cea de răspundere în accepțiunea sa clasică, răspunderea având existența chiar și atunci când activitatea poluatorului este exercitată în condițiile autorizațiilor emise sub rezerva drepturilor terților [9, p.83].

Rezultate și discuții

În literatura de specialitate [3, p.95], au fost purtate îndelungate discuții privind recunoașterea și garantarea unor drepturi în favoarea animalului, în sens mai larg, a unui statut juridic particular având în vedere calitatea acestuia de „ființă sensibilă", diferențiată de om nu prin natură, ci prin gradul de organizare a acesteia, reprezintă o altă problemă aflată la intersecția reglementărilor și conceptelor aparținând dreptului civil și dreptului mediului.

Din timpurile străvechi, animalele – cu excepția dăunătorilor – au fost folosite de om ca sursă de hrană, de materie primă, forță de muncă. În acest proces evolutiv, unele animale au fost îmblânzite și domesticite, altele rămânând în liberate au rămas sălbatice.

Codul civil al Republicii Moldova nu definește în mod expres ce formează categoria bunurilor mobile, or potrivit doctrinei bunurile mobile prin natura lor sunt considerate:

(c)orpurile care se transportă de la un loc la altul, atât cele care se mișcă de la sine, precum sunt animalele, cât și cele care nu se pot strămuta din loc decât prin o putere străină, precum sunt lucrurile neînsuflețite" [6, p.404].

Art. 458 CC RM statuează că: „...(a)nimalele nu sunt lucruri, fiind ocrotite prin legi speciale. Totodată, în privința animalelor sunt aplicabile prevederile legale referitoare la lucruri". O formulare controversată, pasibilă unor interpretări multiple în acest sens prin prisma faptul că legiuitorul autohton a preluat integral prevederile Codului civil român la secțiunea: „Produsele bunului". Or, art. 473 alin. (3) al Codului civil stabilește că: „...(p)rodusele bunurilor sunt fructele și productele, iar categoria fructele naturale formează produsele directe și periodice ale unui bun, obținute fără intervenția omului, cum ar fi acelea pe care pământul le produce de la sine, producția și sporul animalelor".

Articolul 517 Cod civil al Republicii Moldova stabilește regulile dobândirii dreptului de proprietate asupra bunului găsit, mod specific doar bunurilor mobile. Corespunzător, articolul 3 Cod civil enunță regulile de dobândire a dreptului de proprietate asupra animalelor: „Dacă, în conformitate cu prezentul articol, s-a dobândit dreptul de proprietate asupra unui animal, fostul proprietar poate, în cazul în care se va constata existența unei afecțiuni în privința sa din partea *animalului* sau comportamentul crud al noului proprietar față de animal, să ceară restituirea acestuia" [1].

Drept continuitate, putem afirma că totuși animalele sunt lucruri susceptibile aproprierii, devenind bunuri având totuși un cadru normativ specific de reglementare.

Dreptul civil tradițional interpretează diferit aceste abordări doctrinare. Potrivit primului argument, la originea acceptării conceptului de „daună de mediu" se află teoria inconvenientelor de vecinătate, în sensul că, treptat, o asemenea teorie a lărgit noțiunea de vecinătate geografică la cea de vecinătate socială, prin introducerea conceptului de patrimoniu comun. În principiu, daună de mediu s-ar raporta la atingerea patrimoniului ecologic comun. Această diversitate de daune se deosebește și nu se confundă cu valoarea diferitelor prejudicii aduse patrimoniului ecologic al persoanelor fizice, victima afectării fiind colectivitatea, care deține un patrimoniu distinct față de ansamblul patrimoniilor individuale ale subiecților de drept.

În altă ordine de idei, se consideră că conceptul de „daună de mediu" este strâns legat de proprietate, a cărei valoare cu ușurință poate fi determinată. Dauna se poate prezenta sub forma

pierderii sau deteriorării unui bun care are o valoare pecuniară, într-o pierdere de venit ori daune de ordin moral, estetic sau științific. O astfel de abordare cu conținut economic generează un șir de probleme în contextul protecției regnului animal care nu sunt exploatate și nu au o valoare de piață. Or, cuantificarea economică a elementelor de mediu precum diversitatea biologică, echilibrul ecosistemelor este dificil de realizat.

Totodată, aprecierea ori evaluarea daunelor în scopul atribuirii unor plăți, indemnizații generează un ansamblu de problematici, de pildă gradualitate ori nivelul minim de daune care atrag răspunderea, constatarea daunelor cu efecte pe termen lung, la mare distanță ori cauzate de actori multipli, și evident efectul ireversibil al daunei.

Potrivit opiniei profesorului Mircea Duțu [4, p.513], o problemă discutată și discutabilă rămâne a fi de a ști de la ce grad al efectelor negative pentru mediu se deschide dreptul la repararea daunelor. În acest sens, jurisprudența franceză a consacrat noțiunea de „cauză probabilă și credibilă", atunci când nici o altă cauză decât poluarea ori deteriorarea mediului nu poate fi considerată în mod rezonabil drept cauza principală a daunei.

În virtutea faptului că daunele de mediu au dus la considerarea și afirmarea de noi categorii de daune, corespunzător au apărut și modalități originale de reparare a acestora. Literatura de specialitate consacră următoarele categorii de daune de mediu:

– *Prejudiciul nepatrimonial* – se referă mai cu seamă la indemnizația unei pierderi de agrement, o daună neidentificabilă material și care nu aduce atingere unui patrimoniu pecuniar, cu alte cuvinte, prejudiciul moral pentru daune de mediu. Potrivit opiniei doctrinare, prejudiciul de natura nepatrimonială reprezintă: „...(a)cele atingeri legate de toate dezagrementele pe care le poate suporta o persoană, toate emoțiile ori senzațiile negative care pot lovi o ființă sensibilă, ca de exemplu tristețea (prejudiciul de afectare), teama (prejudiciul de anxietate), durerea (pretium doloris) ori simplul disconfort (prejudiciul de agrement în sens larg)" [5, p.18]. Fiind susținută această opinie, au fost conturate subgrupări ale prejudiciilor nepatrimoniale care în parte pot condiționa dreptul la reparație cu aplicarea normelor răspunderii civile fără particularități. S-a formulat opinia potrivit căreia în materie de mediu, prejudiciul moral poate fi suportat și de persoanele juridice [2, p.42].

În consecință, doctrina identifică existența a trei categorii de prejudicii morale ce pot fi cauzate persoanelor juridice [5, p.20]:

prejudiciul de folosință – constă în pierderea beneficiilor rezultate din imposibilitatea utilizării normale a resurselor naturale, cum ar fi fructele naturii, de care anumite asociații de vânători și pescari se bucurau anterior producerii prejudiciului.

prejudiciul de imagine survine atunci când o asociație sau o autoritate publică, care deține o reputație sau o marcă turistică distinctă, suferă o deteriorare sau o afectare negativă, ceea ce poate genera pierderea încrederii sau a interesului din partea publicului.

prejudiciul de conservare se referă la situația în care obiectivele de conservare a mediului, atribuite unei persoane juridice conform statutelor sale, nu pot fi atinse din cauza degradării mediului, subminând astfel eforturile dedicate acestui scop [5, p.19].

Din perspectivă comparativă, în ceea ce privește dauna de mediu, se consideră că aceasta nu poate fi considerată extrapatrimonială atât timp cât componentele mediului, văzute ca victime, nu suferă din punct de vedere moral.

– *Prejudiciul de salvgardare* – formează noțiunea lansată prin *Convenția de la Bruxelles, din 29 noiembrie 1969, privind responsabilitatea civilă pentru pagube datorate poluării prin hidrocarburi* și se referă la obligația de indemnizare a colaboratorilor ocazionali și spontani ai unei

operațiuni de luptă contra poluării, dacă aceștia au intervenit în mod util [4, p.242]. Colaboratorul ocazional și spontan într-o acțiune de combatere a poluării, respectiv persoana ale cărei bunuri sunt amenințate cu un prejudiciu, poate fi despăgubit de autorul daunei dacă a intervenit în mod util, chiar și în situația în care poluarea presupusă nu s-a concretizat. Aceasta deoarece „o amenințare gravă și iminentă de poluare este echivalentă cu poluarea însăși" [7, p.38-40]. Cheltuielile legate direct de acțiunile de combatere a poluării, de curățare sau restaurare sunt susceptibile de compensare către persoana responsabilă pentru pagube. De asemenea, un serviciu public poate solicita rambursarea cheltuielilor asociate măsurilor luate pentru prevenirea poluării. Întinderea prejudiciu de acest tip este determinată de cantitatea activităților efectuate pentru prevenirea poluării, nu de gradul de risc creat. – *Prejudiciul de dezvoltare* – reprezintă o extindere a principiului precauției, având în vedere siguranța ulterioară responsabilității obiective și justificând răspunderea civilă bazată pe risc. Această formă de prejudiciu implică o daună care nu poate fi determinată în prezent, dar este evaluabilă din perspectiva dreptului contractual și a răspunderii delictuale. În ceea ce privește modalitățile de remediere, acestea se referă în special la încetarea poluării, restaurarea în natură și compensarea financiară [4, p.243].

Unii autori [7, p.39] susțin că responsabilitatea sistemului ar trebui să fie asumată de către cei care generează riscurile. Astfel, orice persoană implicată în crearea unui risc ar trebui să fie responsabilă pentru consecințele acestuia.

Prin urmare, chiar dacă în timpul desfășurării unor activități cu impact asupra mediului nu se constată o daună efectivă, cel care beneficiază de pe urma acestor activități poate fi obligat să plătească despăgubiri pentru riscul la care sunt expuși cei care nu sunt implicați în astfel de acțiuni (responsabilitate obiectivă). Totuși, în anumite situații care nu le pot fi imputate, aceștia ar putea suporta ulterior consecințele (prejudiciile) generate de o posibilă daună ecologică.

O asemenea abordare jurisprudențială ar putea facilita promovarea unui regim de răspundere pentru punerea în pericol a altora, prin crearea unui risc nou, gestionat, pe care unii îl definesc drept un fapt generator distinct [3, p.433]. În acest sens, se consideră că, pentru a deschide dreptul la despăgubire, este suficient ca prejudiciul să rezulte material din aceste acțiuni, întrucât cel care desfășoară o activitate trebuie să-și asume riscurile asociate. Aceasta este cu atât mai justificată cu cât activitatea respectivă reprezintă pentru el o sursă de profit. Astfel, câștigul și riscul trebuie să fie asumate în același patrimoniu [2, p.45]. Pentru a fi calificat drept prejudiciu cauzat prin punerea în pericol a altora, riscul sau amenințarea de prejudiciu trebuie să fie iminentă, ceea ce presupune existența unei probabilități semnificative ca prejudiciul să se producă într-un interval de timp apropiat. Acest criteriu de iminență este esențial în stabilirea răspunderii pentru punerea în pericol a altora. Conform anumitor interpretări, amenințarea iminentă cu un prejudiciu presupune o probabilitate suficient de mare ca un prejudiciu asupra mediului să se producă într-un viitor apropiat [6, p.243].

– *Prejudiciul cauzat mediului natural.* Prejudiciul cauzat mediului natural se referă la vătămări aduse ecosistemului, biodiversității sau peisajului, cum ar fi dispariția unei specii de animale sau plante. Acest tip de prejudiciu este dificil, dacă nu imposibil, de evaluat în termeni financiari și implică de obicei măsuri de restaurare sau „reparare în natură", adică acțiuni menite să readucă mediul într-o stare similară cu cea anterioară vătămării.

Legislația rusă privind protecția și folosința regnului animal consacră raporturile privind protecția și folosința animalelor sălbatice viețuitoare în habitatele lor naturale: apă, sol, subsol, iar animalele domestice, animalele aflate în captivitate sau semicaptivitate nu cad sub incidența acestor reglementări [10, p.325]. Codul civil al Federației Ruse, reglementând dreptul de proprietate,

stabilește că animalele capturate din habitatul lor natural formează categoria de bunuri ale proprietății private.

Legislația civilă a Republicii Moldova, prin prisma reglementărilor articolului 2014 Codului civil, întitulat „Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale" consacră dreptul la repararea prejudiciilor cauzate de animale, unde: „Proprietarul unui animal sau persoana care se servește de animal în timpul serviciului răspunde de prejudiciul cauzat de acesta fie că se afla în paza sa, fie că a scăpat de sub pază. Obligația reparației nu apare dacă prejudiciul a fost cauzat de un animal domestic predestinat activității profesionale, de întreprinzător sau obținerii de mijloace pentru întreținerea proprietarului, iar proprietarul animalului a asigurat grija cuvenită pentru supravegherea animalului, sau dacă prejudiciul s-a produs chiar și în cazul manifestării unei asemenea griji. Tot în acest context, persoana care, în baza contractului încheiat cu posesorul animalului, și-a asumat obligația de a supraveghea animalul răspunde pentru prejudiciul cauzat de acesta dacă nu demonstrează nevinovăția sa" [1, art.2014].

Concluzie

Drept urmare a raționamentelor expuse *supra* putem conchide că animalele, prin prisma reglementărilor civile, se încadrează în categoria lucrurilor, care fiind susceptibile aproprierii formează bunuri mobile. Astfel, pornind de la natura acestora, putem aprecia just mecanismul specific reparării daunelor cauzate regnului animal.

Aplicarea măsurilor de răspundere civilă nu are doar rolul de a condamna acțiunile care au dus la încălcarea normelor juridice, ci și de a asigura stabilitatea mediului ambiant [8, p.121-123].

Protejarea mediului este considerată o problemă prioritară, având în vedere că afectează însăși existența umană. Conștientizarea necesității unei soluționări eficiente a acestei probleme a condus la stabilirea condiției aplicării tuturor metodelor care ar putea avea un efect pozitiv, chiar și cel mai mic, în rezolvarea ei. În ceea ce privește instituția răspunderii în relațiile de dreptul mediului, aceasta se caracterizează prin faptul că sunt aplicate și aplicabile aproape toate formele de răspundere, inclusiv cea civilă. Cu toate acestea, răspunderea civilă în cadrul relațiilor juridice de dreptul mediului prezintă anumite caracteristici specifice.

Referințe bibliografice:

1. Cod civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86, 661;
2. Ardelean G., Consacrarea diferitor tipuri de prejudicii ecologice prin prisma specificității care le caracterizează. În: Legea și Viața, 2016, nr. 5, p. 42. ISSN 2587-4365;
3. Duțu M., Duțu A. Răspunderea în dreptul mediului. București: Editura Academiei Române, București, 2015. p.92. 349.6;
4. Duțu, M. Tratat de dreptul mediului, Ediția a 3-a. București: C.H. Beck, 2007. p.575. ISBN 978-973-115- 202-8;
5. Duțu, M. Repararea prejudiciului ecologic în condițiile Codului civil. În: *Pandectele române*, 2014, nr. 6, p.18;
6. Lupan, E. Tratat de dreptul protecției mediului. București: C.H Beck, 2009. p.400. ISBN 978-973-115- 519-7;
7. Nicolau, I. Aspecte privind responsabilitatea pentru daune ecologice în legislația franceză. În: Legea și viața, 2010, nr. 11, p. 38-40;
8. Săndulescu, I.-I., Definiția răspunderii civile în raporturile de dreptul mediului. În: Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Ediția a VII-a, Chișinău, 2007, p.121-123. ISSN 1857-0976;
9. Teodoroiu, S.-M. Răspunderea civilă pentru dauna ecologică. București: Lumina Lex, 2003. p.83;
10. Боголюбов, С.А. Экологическое право. Учебник для вузов. Москва: НОРМА, 1998. с.325. ISBN 5- 89123-259-6.